

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ПОЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

У статті подається визначення політичних партій у їх громадянсько-правовому статусі. Доводиться, що тільки в такому стані політичні партії здатні адекватно впливати на соціальний організм, підіймати суспільство на рівень громадянського стану.

Ключові слова: політичні партії, громадянське суспільство, громадянська свідомість, розумно-вольова діяльність, політична соціалізація, елітарність.

В статье подается определение политических партий в их гражданско-правовом статусе. Обосновывается, что только в таком состоянии политические партии способны адекватно влиять на социальный организм, поднимать общество на уровень гражданского состояния.

Ключевые слова: политические партии, гражданское общество, гражданское сознание, политическая социализация, элитарность.

Definition of political parties in their legal status is given in the article. It is told that only in mentioned condition political parties are able to influence adequate on social body, to raise

---

© ПОСТОЛ Олена Євгенівна – кандидат політичних наук, доцент Запорізької державної інженерної академії

© ПОСТОЛ Анатолій Анатолійович – кандидат політичних наук, доцент Запорізької державної інженерної академії

society to the level of civil state. In particular mentioned position political parties become the subjects of civil society, not mass, but elitist.

Key words: *political parties, civil society, civil consciousness, mental and volitional activity, political socialization, elite position.*

Актуальною проблемою, яку мають вирішити українські політичні партії як основні суб'єкти державотворення, є максимально можливе сприяння побудові громадянського суспільства. Існує різноманітна філософська, політологічна, соціологічна, соціально-економічна, етико-правова література з цього питання. Можемо назвати провідних вітчизняних вчених, які всебічно аналізують спільну для всіх зазначених напрямів пізнавально-дослідницької думки проблему місця політичних партій у побудові громадянського суспільства. Серед них В.Мейтус, Ю.Шведа, М.Примуш, С.Бабій, В.Базів, В.Ковтун, Е.Пуфлер, Ю.Шайгородський та ін.

Проте мусимо констатувати, що теоретичні дослідження майже не впливають на зміст політичної діяльності численних українських партій. В цьому можна наочно пересвідчитись на такому факті: вже понад десятиліття до Верховної Ради як найвищого законодавчо-правового органу держави обираються народні депутати за партійними (спочатку на 50%) списками, але про суттєве просування до громадянського суспільства та правової держави зайве й говорити. Вони більше переймаються політичною демагогією та популізмом, аніж демонструють суспільству власний правовий спосіб життя.

На нашу думку, великої шкоди партійному будівництву нанесла багато в чому хибна концепція створення масових за чисельністю партій. Тому *предметом* статті є визначення громадянсько-правового статусу політичних партій, тільки маючи який, вони здатні адекватно впливати на суспільство як свій *об'єкт*. Використовуючи понятійний апарат синергетики, можна сказати: політичні партії покликані бути своєрідним атрактором для суспільства, бути центром притягіння для нього. В сучасному нелінійному соціумі важливим є не стільки теоретико-пропагандистське переконання аудиторії, а демонстрація ефективного способу діяльності, який притягує єдністю слова і справ.

Отже, партія – це активна в пізнанні й діяльності частина суспільства. Але партії не повинні залучати до усвідомлених ними ідей такі, які нібито можна передати будь-кому на виключно вербальному рівні. Адже ідеї є матеріальною силою лише для тих, для кого вони стали наслідком цілеспрямованого пізнавального міркування над ними, тому є органічними настільки, що діяти всупереч їх змісту вони просто не здатні. Особливо це відноситься до соціальних ідей, які втілюються у способі життя їх носіїв, а не в тілі предметно-речового буття. Між тим пересічна масова людина мотивує свою життєдіяльність не аналітико-синтетичними поняттями, взятими з історичного досвіду людства, а з досвіду власного життя та спостереження за досвідом найближчого соціального середовища. Переконати її в чомусь, абстрагованому від такого суб'єктивного досвіду, практично неможливо.

Не випадково, що з самого початку зародження пізнавально зорієнтованих людей, їх діалог зі всією іншою масою населення не породжував взаєморозуміння. Швидше навпаки, непорозуміння, наслідком якого були взаємні звинувачення одних в нездатності мати істинні знання, послуговуючись темними знаннями, інших в зарозумілості, відриві від народу, нехтуванні його думкою, врешті – його публічним приниженням.

Об'єктивний підхід вимагає від науковців позбутись у своїх дослідженнях оціночних суджень. Тому не йдеться про приниження чи, навпаки, піднесення певних категорій людей. Проблема в іншому, а саме: різні люди по-різному здійснюють процес мислення як інструмент пізнання. Здатність до абстрактного мислення властива досить незначній кількості людей, які, власне, і складають партію. Звичайно, це не політична партія, яка ставить собі за мету взяти владу в державі засобами впливу на громадську думку під час виборчої кампанії. Це партія в тому сенсі, як її розуміє політична філософія. Тобто, це люди, які поєднали в собі самих і в природному та суспільному середовищі спільні для них закони, що дало їм можливість відрізнитись від всіх інших категорій людей невідомим (не відомим) і незрозумілим (не зрозумілим) для них способом життя. Вже одне це настільки вражає більшість, що вона, попри несприйняття й нерозуміння, притягується до цієї партії, відчуваючи і вбачаючи в ній принципово новий вимір буття, своєрідний атрактор як необхідний життєвий атракціон.

Достатньо поглянути на феномен зародження християнства, щоб звернути на нього належну політологічну увагу. Воно виникло як нова форма соціалізації суспільства, як партія/група людей, що не просто сповідувала якісь нові ідеї, а демонструвала народу змістовну й водночас формальну єдність проголошуваних морально-етичних ідей у власному способі життя. Звідси критика іншої партії людей – книжників і фарисеїв, – які також публічно демонстрували відмінність у змісті ідей і властивого їм способу життя. Христос мав усього дванадцять апостолів, причому не всі з них розуміли зміст його вчення і виконували ним місію, через що не могли власним прикладом завойовувати прихильників. Тому склалась ситуація: чим більше було проповідників нового вчення, яке є політичним за суттю, адже мало на меті вселенське об'єднання людей різних народів на засадах миру і злагоди на протиположному природному закону боротьби всіх проти всіх, тим менше у своїх діях вони відповідали його змісту. Звідси відомі євангельські застереження щодо шкідливості проповідництва перед свинями та лжепророками: *проповідник* слів не обов'язково *провідник* ідей.

Невдалі спроби християнства, як і інших світових релігій, виправити природну вдачу людей, спрямувавши її в річище моральних чеснот, якраз і зумовлені тим, що ігнорується реальна відмінність між людьми у можливостях мати пізнавальний інтерес, жорстко підпорядкований потребі мати об'єктивно істинне знання, і ним, а не примхливою свавільно-суб'єктивною волею, визначати як індивідуальну, так і суспільну життєдіяльність. Звідси закономірний висновок: впливати на свідомість народної більшості не можна ані на засадах віри в наявність боголюдини, що вже усвідомлено в ісламі, який визнає Христа як видатного пророка-проповідника і провідника, ані апеляцією до багатотисячного нагону людей, оскільки це суперечить розумності кожної окремої людини, її самодостатності, врешті – її гідності й достоїнстві. Вона хоче особистісного спілкування з розумом, отже, з людиною, яка є його носієм і за змістом, і за формою поведінки, яка (форма) і є тим первинним атрактором, що притягує людей до центру соціалізації. Такою політичною, в сенсі об'єднаною, соціалізуючою формою християнства і став протестантизм. І саме в цей час започаткований процес відокремлення церкви від держави як ядра політичної системи й активна розробка політичної філософії, модифікованої у вигляді певних політичних ідеологій.

Епоха Відродження, що прийшла на зміну абсолютному домінуванню в суспільстві християнської теології і насаджування церковно-культової обрядо-

вості, відродила філософію як основу свободомислення. Але, звичайно, не в первинній формі, яку вона мала в античний період, а у формі розробки методології мислення. Тільки метод пізнання і практичної діяльності не бере людську свідомість у полон, не нав'язує їй якісь висновки, позбавляючи необхідності розвивати розумно-вольовий спосіб життя як божественний. Але не тому, що він властивий Богу, як зазначав Святий Августин, а тому, що, на переконання Л.Фейєрбаха, моральні чесноти божественні самі по собі. Розумно-вольова дія здійснює процес політичної соціалізації суспільства, надаючи природній волі людини загального характеру не через примус до такого способу дії, а пропозицію відповідних методів і методології пізнання і практики загалом. Р.Декарт у зв'язку з цим зазначав, що без наявності методу взагалі не варто й навіть шкідливо розпочинати пізнавальний процес.

Політична соціалізація суспільства супроводжувалась радикальними змінами в житті європейських народів, позначеними як епохи Гуманізму, Реформації, Просвітництва. Загалом – це Новий час із властивими йому новими заповідями. Якщо Христос тільки закликав кожного свого слухача мати віру у власні сили хоча б з гірчичне зернятко, то діячі Нового часу на місце абстрактної віри в такі ж абстрактні пізнавальні можливості людини запропонували цілий комплекс методів, використовуючи які, вона могла пересвідчитись у їх життєвій ефективності для себе особисто. А це вже залучення до *досвіду загального як досвіду закону* в його не містичній духовній святості, а цілком реальній суб'єктно спрямованій визначеності. Адже Святий Дух релігії в його раціональному вигляді є нічим іншим, як духом загального, духом закону, духом соціального як суспільного. Людина, якій запропонували метод пізнання і практики і яка його випробувала, відчуває його в собі як закон, що трансформує свавільну й не прогнозовану суб'єктивну волю в суб'єктну як розумно-вольову. Крім того, вона відчуває повагу до себе як суб'єкта, здатного до автономної дії, і водночас до тієї частини/партії суспільства, яка сприяє утвердженню самоповаги і взаємоповаги.

Гегель як класик раціоналістичної філософії і водночас потужний політичний філософ, представив діалектику як метод і закон, якому/яким підпорядкований процес пізнання і водночас виправлення суб'єктивності як головного «ворога» об'єктивної істини. Людина як предмет самопізнання завдяки цьому стає соціально-політичною істотою: вона діє відповідно до понять, які є продуктом методологічно оформленого мислення, а не згідно суб'єктивних уявлень.

На такому гуманістично-реформаторському і просвітницькому тлі якраз і сформувалась політична філософія, суб'єктами якої були певні партії мислителів, що запропонували людському суспільству основні типи політичних ідеологій. Це ліберальна, консервативна й соціал-демократична.

Звичайно, для масової людини піднятися на рівень понятійно визначеного мислення і відповідного йому знання досить складно. Масова людина зазвичай за істину визнає предмети в їх речовій, а не понятійній формі та змісті. Цю особливість враховує західна політична соціологія, але пострадянська людина все ще не хоче зрозуміти, що істина – категорія пізнання, а не впізнання, не сприйняття. Тому на Заході суспільне життя осмислюється в категоріях боротьби еліт, тобто понятійно мислячих суб'єктів політичної діяльності, а в Україні всі політичні партії все ще апелюють до всього народу загалом, вважаючи, що в протилежному випадку неодмінно буде здійснюватись політика приниження його гідності. Той очевидний факт, що рівень і якість життя в країнах розвиненої демократії не породжує у громадян почуття приниження, чомусь ігнорується.

Ми вважаємо, і цьому знаходимо підтвердження в історії філософської та соціально-політичної думки, що приниженням народу є його неправомірне піднесення в плані приписування йому схильності до об'єктивного пізнання. Народ мудрий – це безумовна й об'єктивна істина. Але це мудрість здорового глузду, що ґрунтується на суб'єктивному життєвому досвіді, максими якого досліджує політична соціологія. Але це об'єктивність, яка не має перспектив удосконалення, якого бажають всі без виключень. К.Маркс справедливо відзначав, що розум існував завжди, але не завжди в розумній формі.

Отже, народ мудрий тоді, коли цінує й поважає мудрість і знання тих своїх співвітчизників, які присвячують своє життя аналізу суспільної проблематики і здійсненню на основі відповідних висновків якісних суспільних перетворень. Такими мають бути політичні партії загалом, але презентовані суспільству не масою, а своїм елітарним ядром, здатним бути мудрими й розважливими як у теоретичних розвідках, так і публічній морально-правовій діяльності.

Тут ми підходимо до того, що елітний стан людини визначається не тим, що певна категорія людей краща за інших. Навпаки, це категорія, яку можна визначити як носіїв громадянської свідомості. На користь такого підходу та обставина, що вже Аристотель дав чітке визначення людини як політичної істоти в статусі громадянина. Як політична істота, вона знаходить своє завершення в державі. Остання ж є сукупністю громадян, що беруть активну участь в суді та владі як органах державного управління. Оскільки не всі можуть обіймати державні посади, Стагірит пропонував «вважати громадянами тих, хто бере участь у суді та народних зборах»¹. Найбільшою мірою це визначення характеризує демократичний устрій держави як такий, в якому людина найменшою мірою може втратити свій громадянський стан і статус. Адже за так званих неправильних форм політичного устрою країни громадянами де-факто, як і де-юре, є лише привілейовані верстви населення та державні чиновники.

Проблему Аристотель вбачав у тому, як поєднати громадянський статус людини «по праву і не по праву». Її вирішення лежить на шляху надання кожній людині можливості бути долученою до прийняття управлінських і законодавчих рішень. Звідси вважав, що, наприклад, ремісники, взагалі, люди, переважну більшість часу зайняті працею, метою якої є забезпечення умов, як нині мовиться, фізіологічного виживання – свого чи суспільства, не можуть бути громадянами: у першому випадку це раби, другому – робітники.

Проте не слід називати Аристотеля ідеологом рабовласництва. Навпаки, він звернув увагу на неприпустимість отождолення політичної сфери життя суспільства як сфери застосування соціально-духовного потенціалу людини зі сферою виробничою, жорстко підпорядкованою закономірностям природного буття. Тому виділяв раба за природою, яким є той, «хто може належати другому... і хто причетний до розсуду такою мірою, що здатний розуміти його накази, а сам розсудом не володіє»², і раба по закону – це власність на людину, завойовану на війні й жорстко експлуатовану.

Західноєвропейські країни якраз і почали втілювати у політичне життя концепцію Аристотеля, взявши за основу його визначення людини як істоти політичної, суспільної, громадської, а держави як умови і способу спілкування між людьми, підпорядкованого управлінській проблематиці. Тобто, саме в сфері управління, починаючи від найнижчого рівня суспільно-політичного життя людини, яким є рівень первинної громади, і закінчуючи рівнем загальносуспільним, пред-

ставленим владними органами країни, людина має можливість проявити себе в статусі громадянина. Це об'єктивно відповідає визначенню людиною сфери свого активного впливу на суспільні процеси. Впливаючи на місцеве самоврядування, вона має можливість наочито пересвідчитись в тому, що її думка з будь-якого важливого для неї особисто питання врахована. Причому, її може задовольнити й неврахування або неповне врахування, адже для неї також очевидно, що її думка/пропозиція могла бути помилковою чи не надто ефективною порівняно з іншими, висловленими такими ж громадянами-сусідами, спільно зацікавленими у вирішенні проблеми.

Необхідним *висновком* із наведених міркувань є той, що громадянське суспільство починається із залучення людини до прийняття управлінських рішень щодо проблем, з якими вона як член певної громади щоденно зіштовхується і які заважають їй мати приємність від життя. Саме на цьому рівні людська суб'єктивність і логіка здорового глузду функціонують як фактори суб'єктивні, цілераціональні й цілеспрямовані. Тут немає абстрагування, відчуження від безпосередніх потреб та інтересів людини, а тому форми спільності, тотожні первинним формам державності, також безпосередньо, а не через тиск інституалізованих центральних органів влади, формують її політичну свідомість як свідомість управлінську й самоуправлінську водночас, не відчужуючись ані в часі, ані в просторі безпосереднього буття.

Очевидною є роль політичних партій в становленні громадянського суспільства, так би мовити, «знизу». Це, насамперед, розробка способів заохочення людей до прийняття ними ефективних управлінських рішень, пропозиція громадянам в статусі державних службовців, зайнятих в усіх трьох гілках влади, нових ідей щодо ефективного функціонування основних сфер суспільного буття, якими є економічна, політична, духовно-культурна, а не патерналістська опіка, яка майже нічого не дає суспільству, його громадянам.

Політична партія – це частина суспільства, репрезентативна у своїй аналітико-пізнавальній і практичній діяльності провідним тенденціям його розвитку, підпорядкованого задовольненню матеріальних і духовних потреб та інтересів людини. Кількісно й формально вони – частина, якісно і змістовно – ціле. Якісно – це понятійно, усвідомлено. Щодо субстанційно визначених понять, надто ж відносно тих, які характеризують людину як суспільно-політичну істоту та саме суспільство як політичний організм, не можна вважати виправданим постійну зміну їх змісту. Адже якість – це усталеність, постійність, незмінність.

Низький соціально-філософський і соціально-культурний рівень, властивий багатьом провідним політико-партійним і державним діячам, свідчить про те, що їх власний душевний і духовний простір не є якісним. Позиціонуючи себе в якості публічних діячів, своєю власною поведінкою вони не демонструють єдність у собі самих знання і їх втілення. На противагу цьому західні політики (не всі, звичайно, але переважна більшість), як тільки-но громадськість довідується про їх недоброчесні вчинки, подають у відставку, що свідчить про усвідомлення ними своєї провини. Що не можна сказати про українських політичних діячів.

Звичайно, поняття суспільних наук не можуть бути раз і назавжди визначені. Але лідери партій, претендуючи на управління суспільством, зобов'язані дотримуватись усталених політико-правових констант. Принаймні, вони мають знати і усвідомлювати, що *людина в статусі громадянина – це суб'єкт індивідуальної правозобов'язувальної діяльності*. Суто політичної діяльності не буває – вона

завжди підпорядкована правовим нормам, які вимагають чіткості й однозначності тлумачення. Не тільки для державних чиновників, але й для політичних діячів, якими, власне, і є найвищі державні управлінці, має діяти норма: «дозволено тільки те, що визначено законом».

Перше й основне, що мають визначати для себе політичні партії в статусі суб'єктів політико-правового знання, це визначення понять в їх відношенні до власної поведінки, власного публічного способу життя. Це визначення в якості ідей, за висловом К.Маркса, *argumentum ad hominem*. Для таких людей неприпустима розбіжність між словом і справами, вони добре знають, що дозволене для них не може бути проявом свавільної волі, а лише розумно спрямованою. Незнання наслідків порушення об'єктивного закону може певним чином зменшити провину пересічної людини, а не тієї, що є суб'єктом самопізнання на рівні ідеї як найвищої форми пізнання. Про це говорив ще Платон, стверджуючи: «Мудрому не потрібен закон – у нього є розум».

В якості висновків до даної статті, наведемо ті визначення, які, на нашу думку, є безумовними. По-перше. Політична партія в її сучасному визначенні і значенні – це суб'єкт продукування ідей, які мають не класово обмежений, а виключно загальний характер. По-друге. Загальні ідеї є ніщо інше, як закони, яким має відповідати їх спосіб життєдіяльності. По-третє. В разі розгляду політичних партій як суб'єктів громадянського суспільства, політичні партії не можуть бути масовими, а елітарними (від *elite* – краще, добірне), тобто обраними самим об'єктивним розумом, а не обраними електоратом, оскільки той робить вибір за принципом подібності своїм уявленням, а не принципом відповідності діяльності обранця змісту поняття про сутність об'єкта. По-четверте. Політична партія – це певний соціальний атрактор, що притягує до себе все суспільство як змістом ідей, доступних для розуміння кожним, хто цього справді бажає, так і демонстрацією адекватного йому (змісту ідей) способу життя, привабливого і прийнятного для соціуму. По-п'яте. Політична партія має ставити собі за головну мету не «завоювання» влади в державі, а підняття суспільства на рівень громадянського стану, оскільки сама є такою за формою і змістом своєї діяльності.

Сучасні дослідження процесу партійно-політичного будівництва в Україні повинні враховувати помилки недавнього минулого, в якому панувала концепція партії авангардного типу, в якій авангардність розумілась як монополія на владу й управління тільки тому, що людина належала до неї й декларувала своє суб'єктивне бажання бути в «перших лавах» будівників нового суспільства. Між тим, будь-які соціальні об'єднання, в першу чергу політико-правового характеру, щоб демонструвати суспільству об'єктивний напрям розвитку, повинні об'єднуватись на об'єктивних засадах споріднених ідей. Тут слід взяти до уваги те, що в християнстві має статус трьох перших основних символів віри. Бог-Батько як символ/образ об'єктивного розуму народжує єдинорідного та єдиносутнісного Бога-Сина, оскільки лише за таких умов між ними можливе спілкування на засадах Святого Духа.

Спостерігаючи за спілкуванням сучасних провідних українських партій між собою і народом ми не стаємо свідками пошуку істини. Вони, як зазначав І.Кант, демонструють суспільству те, як не можна, не потрібно й просто шкідливо вести публічні дискусії. Саме тому ми запропонували належний спосіб функціонування політичних партій, а не той, що домінує в дійсності. Належне не означає фантастичне, нездійсненне. Ним є нереалізований потенціал, який чекає свого здійснення.

1. *Аристотель*. Политика // *Аристотель*. Сочинения: В 4-х т. / Пер. с древнегреч.; Общ. ред А.И.Доватура. – М., «Мысль», 1983. – Т.4. – С. 445.
2. Там же. – С. 383.